

KÜLTÜRÜN FELSEFİ TEMELLERİ

Esra Yıldız^{1*}

¹Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Bölümü,
Erzurum

*esrayildiz@atauni.edu.tr

Özet: Toplum halinde yaşayan insanın tarih içinde geçirmiş olduğu değişimlerin hepsi kültür felsefesi alanı içerisinde yer almaktadır. Kültür felsefesi, insan, insan toplumu ve insanlık ile ilgili her şeyi konu edinmesiyle, konuları belli bir şekilde sınırlanmış diğer felsefe disiplinlerinden ayrılan ve bu felsefe disiplinlerinin hepsini kucaklayan özel bir konuma sahiptir. «Kültür»ü bir felsefe terimi olarak kullanan ilk filozof J.G. Herder'dir. Herder, kültürü, toplumların doğal durumdan çıkıp, kendileri için yararlı, kendilerine göre iyi ve doğru olarak bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklerin evrensel adı olarak kullanmıştır. Dil, din, teknik, sanat, ekonomi, mitos, bilim ve felsefe; kültürün öğeleridir. Bu görünümüyle kültür, her şeyden önce tarihseldir ve doğayı kendi fayda, niyet ve amaçlarına göre değiştirebilen tek varlık olarak insanın ürünüdür. Bu nedenle kültüre yönelen bir felsefe, bir Kültür Felsefesi, aynı zamanda bir "İnsan Felsefesi"dir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Felsefe, Kültür Felsefesi, Toplum, İnsan

Philosophical Bases of Culture

Abstract: All of the changes that man living in community has undergone throughout history take place in the scope of philosophy of culture. Dealing with everything related to human, human society and humanity, the philosophy of culture has a special position among the other disciplines of philosophy, the subjects of which are limited in a certain way, and this position makes the philosophy of culture different from all other disciplines of philosophy and enables it to embrace all of them as well. Herder is the first philosopher to have used culture as a term of philosophy. Herder used culture as the universal name of all activities that communities did in order to leave their states of nature, reach the aims they considered as efficacious, good and right and achieve these aims. Language, religion, technique, art, economy, myth, science and philosophy are the components of culture. With this aspect, culture is firstly historical and the product of man, the only being to be able to change nature according to his own benefits, intents and aims. Therefore, the philosophy dealing with culture is a philosophy of culture and a philosophy of man as well.

Keywords: Culture, Philosophy, Philosophy of Culture, Community, Human

1. GİRİŞ

“Kültür kavramı, günümüzün anladığı bir hümanizma manasında biyoloji-üstü ve fert-üstü olan insan eseri demektir.”¹ Latince kültür, tarım anlamına gelir. *Cultura* sözcüğünün türediği kök sözcük, tarım yapmak, ekip biçmek, özenerek bakmak gibi anlamlar ihtiva eden *colere* sözcüğüdür. Birinci anlamıyla tarım, ikinci anlamıyla insana faydalı olan ürünlerin özenerek üretilmesini içeren, söz konusu kavramlar arasında yapısal bir birlik vardır. Cicero, kültür terimini insanın yetiştirilmesi anlamında kullanmıştır. O, kültüre bu anlamı veren *cultura animi* terimini, insan nefsinin terbiye edilmesi anlamında ele almıştır. Onun bu anlamda ele almış olduğu kültür kavramını, günümüzde de insanın giderek kişilik sahibi olma hali olarak kullanmaktayız. Kültür sözcüğü ilk defa Voltaire tarafından kullanılmıştır ve temel de insan zekasını yücelterek, onun oluşum ve gelişimine önemli bir misyon yüklemiştir. Kültürü bir felsefe terimi olarak kullanan ilk filozof ise J.G. Herder’dir. Herder, kültürü, toplumların doğal durumdan çıkıp, kendileri için yararlı ve doğru bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklerin evrensel adı olarak kullanmıştır.²

Kültür kavramı çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar ilk bakışta bütüncül bir yapı olarak göze çarpar. Oysa bu kavramın bilgi dünyasına aktarımına sıra gelince inanılmaz sayıda tanım çokluğu ile karşı karşıya kalırız. Öncelikle “bir sözcük veya kavram bu kadar çok ve çeşitli anlamla yüklenince, onun tanınmaz ya da tanımlanamaz hale gelmesi doğaldır.”³ Halbuki ortaya çıkan bu anlam çokluğu kültürün zenginliğinin bir ifadesi olarak görülebilir. Kültürün sosyal miras, gelenek birliği, yaşam biçimi ve değerler açısından ele alınması onun eğitim, uyum ve köken bakımından incelenip tanımlanmaya çalışılması bu çok boyutluluğun yansıması olarak görülmektedir.⁴ Örneğin Malinowski, kültürü, insanın insana, maddeye, içinde doğup büyüdüğü fiziksel çevreye karşı tavır alışımı belirleyen bir bütün olarak görmektedir. O, kültürü tanımlarken ağırlıklı olarak eylem ve etkinlik boyutundan yola çıkmıştır.⁵ Cassirer ise kültürü, ancak toplumsallaşma halinde ortaya çıkan ve tarih içerisinde sürekli değişen bir işaret ve simgeler topluluğuna göre şekillenip yönelen yapay bir dünya olarak tanımlar.⁶

¹ Weinn Herman, 1959, Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine Altı Konferans, Çev. İsmail Tunalı, İstanbul Matbaası, İstanbul, s. 20.

² Özlem Doğan, 2008, Kültür Bilimleri ve Kültür felsefesi, Doğu-Batı Yay., Ankara, s. 153-154.

³ Güvenç Bozkurt, 1991, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 95.

⁴ A.g.e., s. 100.

⁵ Malinowski Bronislaw, 1990, İnsan ve Kültür, Çev. Fatih Gümü, V Yayınları, Ankara, s. 66-69.

⁶ Cassirer E., 1980. İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 180-185.

Kültür, 18. yüzyıla kadar tekil kültür anlamında kullanılmıştır. Aklını iyi bir şekilde kullanabilen, nefisini aklıyla kontrol edebilen, kişilik sahibi insan anlamında 'tekil kültür' terimi kullanılmaktaydı. 18. yüzyıldan sonra 'çoğul kültür' terimi de ortaya çıkmıştır. Çoğul kültür terimi, bir topluluk, sınıf ve toplumun kültürünü anlatmak için kullanılmaktadır. Kültür teriminin tekil ve 18. yüzyıla birlikte ortaya çıkan çoğul anlamlarının yanında, geçen yüzyılda 'uygarlık' teriminin ortaya çıkmış olması, günümüzde de halen daha devam etmekte olan bir terminoloji tartışmasının başlamasına sebep olmuştur. Örneğin Alman dili, kültür terimini kullanırken, Fransız ve İngiliz dillerinde uygarlık teriminin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bu iki dilde de kültür, bir yandan tekil kültür olarak kullanılırken diğer yandan da bir toplumun maddi birikimlerinin üzerindeki manevi özelliklerini anlatmak için kullanılmaktadır.⁷

Rönesans, geleceğin kültür felsefesinin ruhunun ilk olarak belirlediği ve tinsel bilimlerin doğalcı sistemi diye bilinen yönelimin başlangıcını oluşturur. Fakat bu yönelim o dönemdeki felsefi sistemlerin arasında silik bir halde olup, kendini gösterememiştir. Geometri ve mekaniğin yanında kültür bilimlerine kapı bile aralanmamıştır. Oysa ünlü düşünür Cassirer'e göre, kültür gerçekliği karanlığa terk edilmemeli ve felsefe açısından kavranılabilir bir yapıda olmalıdır.⁸ Öyle ki kültür felsefesi yeni bir disiplin alanı olmasından ötürü kültür bilimleri ile kültür felsefesi arasında kimi zaman karmaşalar çıkabilmektedir. Bu karmaşaların çözümü ise hepsinin inceleme biçimlerinin şimdiye dayandırılarak anlaşılır kılınmasında yatmaktadır.

Kültür felsefesi, sistematik bütünlük içerisinde birbirlerinden ayrılan felsefe disiplinleri içerisinde en tartışmalı alandır. Kültür felsefesi kavramı bile halen daha sınırları netleştirilememiş ve apaçık olarak ortaya konulamamıştır. Kültür felsefesi alanında temel sorunların herkes tarafından kabul edilmiş çözümleri bulunmadığı gibi, bu alanda anlamlı olarak sorulması gerekenin ne olduğu üzerinde bile bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu durum hem kültür felsefesinin diğer disiplinler arasında en genci olması ile, hem de yüzlerce yıllık geleneğe dayanmaması ile alakalıdır.⁹ Kültür felsefesinin temel problemi, kültür ve onun doğasıdır. O, kültürün ne olduğu sorusuyla işe başlar.

⁷ Özlem, a.g.e., s. 156-157.

⁸ Köktürk Milay, 2006, Kültür Bilimi Yazıları, Hece Yayınları, Ankara, s. 166.

⁹ Cassirer Ernest, 2008, "Kültür Felsefesinde Doğalcı ve İnsancı Temellendirme", Çev. Doğan Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi içinde, Doğu-Batı Yay, İstanbul, s. 216.

Daha sonra ise, kültürün ortaya çıkışını, kültürel hafızayı, kültür tiplerini, kültürün tarihselliğini ve insanın kültürel varlık olma sürecini ele alır. Bunun yanı sıra kültür felsefesi, kültür bilimlerinin verilerine de muhtaçtır. Çünkü o, kültürü kültür eserlerinden yola çıkarak anlamaya çalışır. Kısaca kültür felsefesi kendine kültürün doğasını, kaynağını, iç yapısını, diğer kültürlerle ilişkisini, kültür eserlerini ve kültür tiplerini problem alanı olarak seçmiştir.¹⁰ Kültür felsefesi sadece kültür bilgisiyle yetinmez. O, kültür felsefesini sistematik ve tarihsel olarak temellendirebilmelidir. İşte kültür felsefesi bunu yaparken, kültür bilimlerinden ve antropolojiden kendini ayrı kılabilmelidir.

“Tinsel ve ahlaki yaşam, dini ve ahlaki yaşam, dini, ahlaki, teknik, estetik ve bilimsel nitelikteki olaylar bütünü olarak kültür, tümüyle ve tam olarak tarih içinde ortaya çıktığı için çoğu zaman tarih felsefesiyle özdeşleştirilen kültür felsefesi, 18. yüzyılda daha çok İtalya’da Vico, Almanya’da Herder ve Diltey, Fransa’da Rousseau ve Voltaire’in çalışmalarıyla ve daha çok bir kültür eleştirisi şeklinde ortaya çıkmıştır.”¹¹ Kültür felsefesinin tarih içerisindeki gelişimine baktığımızda, onu, M. Ö. VIII. yüzyılda yaşamış olan Hesiodos’a kadar geriye götürebiliriz. Hesiodos’un şiirinde, kendisinden önceki kültürün farklı tarihsel görünümleri üzerine bir değerlendirme görülmektedir. O, *İşler ve Günler* adlı eserinde beş dönemden söz eder. Altın çağ, Hesiodos’a göre insanlığın geçirmiş olduğu cennet çağıdır. Daha sonraki çağlar için bir model olarak özlemle anılır. Hesiodos’un mitolojik şiirinde dile getirdiği altın çağ özlemi, çoğu eski dinde de tekrarlanır. Bu mitolojilerde ve dinlerde kültür değişimleri normatif bir değerlendirmenin konusu yapılır. Böylece kültür üzerine ilk düşünsel yönelimlerin mitolojilerden ve dinlerden geldiğini saptıyoruz. Kültürü ve kültürel değişimleri bilme konusundaki bilişsel isteğe bir normatif değerlendirmenin eşlik etmesi olgusuna, VIII. yüzyıldan günümüze kadar daima rastlanır. Öyle ki, günümüzde de, bir kültür felsefesine bir normatif kültür eleştirisinin eşlik etmesi yadsınan bir durum olarak görülmemektedir.¹²

Felsefenin kültür alanına yöneliminde iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. Bu iki yaklaşımdan birinci grupta bulunan filozoflara göre kültür, gelişen insan kavrayışı ve zekası karşısında, artık nüfuz edilemez ve sırlarla dolu bir alan olarak varlığını devam ettiremez. Onlara göre, kültür alanı felsefe problemleri alanı içerisinde yer almalıdır. Ernest Cassirer’in öncülüğünü yaptığı

¹⁰ Köktürk Milay, 2006, Kültürün Dünyası Kültür Felsefesine Giriş, Hece Yayınları, Ankara, s. 128-129.

¹¹ Cevizci Ahmet, 1999, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, s. 539-540.

¹² Özlem, a.g.e., s. 158-159.

bu yaklaşıma göre, kültüre eleştirel bir şekilde yaklaşım sergilenir. Ayrıca kültür eleştirisini de yine felsefenin yapması gerektiği kabul edilir. Bu gruptaki filozoflar felsefeyi yeniden inşa etme çabası içerisinde değillerdir. Aksine, ikinci grupta bulunan filozoflar felsefeyi, kültür alanı üzerinde yeniden kurma gayretindedirler. Bu filozoflar arasında ünlü filozof Nietzsche'yi sayabiliriz. Nietzsche, var olan mevcut kültürü reddetmiştir. Böylece kültürel dünyayı ve felsefeyi yeniden kurmayı hedeflemiştir. Yani o, sunmak istediği şeylere yer açmak için, eski kültür değerlerinin tamamen ortadan kaldırılmasının gerekliliğine inanır.¹³ Böylelikle felsefe yaşama gerçekliği üzerine kurulmuş olacaktır. Öyle ki ikinci grupta yer alan filozoflar, felsefeye kültür alanı içerisinde yeniden varlık kazandırmak çabasındadırlar. Deyim yerindeyse felsefeyi, kültür giysisiyle yeniden görüciye çıkarmak istemişlerdir.

Kültür alanına yönelik eleştirel yaklaşımların güçlenmesinde Sanayi Devrimi'nden sonra meydana gelen toplumsal değişimi ve bunalımı neden olarak gösterebiliriz. "Çünkü toplumsal sarsıntı aynı zamanda kültürel yaşantıdaki sarsıntı ve bunalım anlamına gelmektedir. Toplumsal var oluş açısından bakılınca, kültürel yaşantıda beliren problemleri durumu anlatmaktadır."¹⁴ İşte bütün bunlar da göz önüne alındığında, kültür eleştirisini İlkçağ'dan başlatmak pek de doğru olmayacaktır. İlkçağ'da tek tek kültür ürünleri araştırılmış ancak sistematik bir yaklaşım ortaya koyulamamıştır.

Kültür felsefesi içerisinde kültürü anlamak için geliştirilmiş temel dört kuramdan söz edebiliriz. Bunlar; bütüncü kuramlar, felsefi antropoloji, kültür öğeleri kuramları ve hermeneutik kuramlardır. Bütüncü kuram için verilecek en güzel örnek Hegel'in kültür idealizmidir. Hegel kültürün taşıyıcısı olan bir Tin (Geist) kavramından söz eder. Tüm kültür alanları ve kültürel gelişim Tin'in kendini göstermesiyle mümkündür. Kültürün bütünlüğü de zaten Tin'e bağlıdır. Felsefi antropoloji denilince de akla E. Rothacker gelmektedir. Ona göre, kültürün yapıcısı ve taşıyıcısı insandır. Yani kültür üzerine yapılan çalışmalar bir nevi insan felsefesidir. Ona göre insanı ve kültürü bilmek istiyorsak bunu yine insanda ve kültürün içinde kalarak sağlayabiliriz. Kültür öğeleri kuramında en kapsamlı felsefi çalışma E. Cassirer'e aittir. Cassirer'e göre, "kültür geliştikçe, insanın dışı, doğaya dönük doğrudan tavrı, yerini bizzat kültürün içinde oluşup doğaya bakışımızı önceleyen bir tavra bırakmaktadır ve hatta giderek doğa, kültürel formlar altında dolaylı olarak

¹³ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s. 45-51.

¹⁴ A.g.e., s. 46.

tanınabilir hale gelmektedir.”¹⁵ Felsefi hermeneutik ise günümüzde Gadamer ve çağdaşlarının çabaları tarafından gelişme göstermiştir. Gadamer için hermeneutik, anlamın anlamı üzerine bir felsefi refleksiyon olmalıdır. Hermeneutik, var olan metinleri anlamak ve metinleri konuşmak demektir. Kültürü derinlemesine anlamak ancak bu yolla gerçekleşebilir. Gadamer’e göre, yapmamız gereken tek şey, geçmişi şimdiki durumdan yola çıkarak yorumlamak olacaktır. İşte bu yorumlama şekliyle birlikte, geçmiş ile bugün birleşir ve deyim yerindeyse geçmiş bugünleşir. Gadamer’e göre, bir kültür felsefesinin var olabilmesinin şartı da burada yatmaktadır.

Sonuç olarak kültür, insan eliyle yaratılmış olan her şeydir. Dolayısı ile kültür üzerine düşünmek ve kültür felsefesi ortaya koymak da yine bir kültür ürünü meydana getirmek demektir. Yani bir kültür felsefesi oluşturmak insanın düşüncesinden, onun niyet ve amaçlarından ayrı düşünülemez. Bir kültür filozofu, ne kadar isterse istesin ideolojik yaklaşımdan kendisini kurtaramaz. “Hiç şüphesiz kültür kendi ürünümüz ve evimiz olduğuna göre, onu gene kendi değer ve ideolojilerimize göre yeniden düzenlemek ve değiştirmek yolunda etkili olmak gibi bir kültürel hakkımız vardır. Ama bu hakkı kullanırken, becerbildiğimiz kadarıyla, normatif tavrın değil de bilişsel tavrın ağır bastığı bir tarih ve kültür incelemesine elden geldiğince derinliğine yönelmek de, gene bir kültürel görev olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹⁶

2. KAYNAKLAR

- [1] Cassirer Ernest, 1986. “Kültür Felsefesinde Doğalcı ve İnsancı Temellendirme”, Çev. Doğan Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İstanbul, s. 216-25
- [2] -----, 1980. İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev. Necla Arat, *Remzi Kitabevi*, İstanbul
- [3] Cevizci Ahmet, 1999. Paradigma Felsefe Sözlüğü, *Paradigma Yayınları*, İstanbul
- [4] Güvenç Bozkurt, 1991. İnsan ve Kültür, *Remzi Kitabevi*, İstanbul
- [5] Köktürk Milay, 2006. Kültür Bilimi Yazıları, *Hece Yayınları*, Ankara
- [6]-----, 2006. Kültürün Dünyası Kültür Felsefesine Giriş, *Hece Yayınları*, Ankara
- [7] Malinowski Bronislaw, 1990. İnsan ve Kültür, Çev. Fatih Gümü, *V Yayınları*, Ankara
- [8] Özlem Doğan, 2008. Kültür Bilimleri ve Kültür felsefesi, *Doğu-Batı Yayınları*, Ankara
- [9] Weinn Herman, 1959. Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine Altı Konferans, Çev. İsmail Tunalı, *İstanbul Matbaası*, İstanbul

¹⁵ Özlem, a.g.e., s. 172.

¹⁶ A.g.e., s. 177.